güney kafkasya'da demografik yapı ve türklük araştırmaları

Güney Kafkasya'da Değişen Demografik Yapının Siyasi Coğrafya'ya Etkileri

Halil Kurt*

Kafkasya'nın Yeri ve Sınırları

Kafkas Coğrafyasının *doğal sınırını* batıda Karadeniz ve Azak Denizi, doğuda ise Hazar Denizi (Gölü) oluşturur. Büyük Kafkas sıradağlarının zirvelerini takip ederek bölge, Kuzey ve Güney Kafkasya olmak üzere ikiye ayrılabilir. Kafkas sıradağlarının ortadan ikiye böldüğü Kafkasya'nın kuzey sınırları Don Nehri'nin Azak Denizi'ne ulaştığı ağız kısmından başlayarak, doğuya doğru Maniç Çukurluğu ve Kuma Nehrinin Dağıstan-Kalmık Cumhuriyeti sınırlarına yakın bölgeden Hazar Gölüne (denizine) ulaştığı kesim kabaca kuzey sınırı oluşturur. Bölgenin güney sınırını ise *Aras* Nehri'nin kaynağından itibaren, Erzurum- Kars Platosundan doğuya doğru İran Azerbaycan'ı teşkil eder.

Kafkas Coğrafyasının *siyasi sınırı;* siyasi ve idari bölünüş açısından Kuzey ve Güney Kafkasya olmak üzere iki ana bölüme ayrılır. Kuzeyde kalan kısma Kuzey Kafkasya veya Sirkafkasya (Kafkasönü), güneyde kalan kısma ise Trans Kafkasya (Kafkasardı) adı verilmektedir. Kuzey Kafkasya tamamı Rusya Federasyonu içerisinde yer alan Dağıstan, Çeçenistan, İnguşetya, Kabartay Balkar, Karaçay Çerkez, Adige, Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyetleri ile Krasnador ve Stavrapol Kraylarının bulunduğu sahayı kapsar. Hatta bu sınırı daha kuzeye İdil (Volga) Nehrinin ağız kısmına kadar genişleterek Kalmuk Cumhuriyetini de Kuzey Kafkasya'ya dahil eden görüşler de mevcuttur. Güney Kafkasya ise Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan devletleri ile İran'ın Batı Azerbaycan, Doğu

(*) *Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü.*

Scanned by CamScanner

Azerbaycan ve Erdebil eyaletlerini kapsar. Ayrıca Türkiye'nin Artvin, Ardahan, Kars, Ağrı, Iğdır ve Erzurum illerinin bir kısmı da Güney Kafkasya içerisinde sayılabilir.

Güney Kafkasya'nın Genel Siyasi Tarihi

Kafkas Coğrafyası, konumu itibariyle doğu-batı ve kuzey-güney istikametindeki göç yollarının kavşak noktasında yer aldığından ilkçağlardan günümüze kadar çok sayıda savaş, işgal ve istilalara maruz kalmıştır. Bölge İran ve Anadolu'yu elinde tutan siyasi güçler ve devletler tarafından idare edilmiş veya onların nüfuz bölgeleri içerisinde yer almıştır. 19. yüzyıldan itibaren de kuzeyden Rusların Kafkasya'ya hakim olması ile üçüncü bir siyasi güç bölgede etkili olmaya başladı.

Güney Kafkasya'da 3 Mart 1918 Brest-Litovsk antlaşması sonrası Rus Çarlığının yıkılıp Bolşeviklerin Rusya'da yönetime geçmeleri sürecinde kısa süreli değişimler yaşandı. Azerbaycan Türkleri, Güney Kafkasya'da 1918 – 1920 tarihleri arasında 23 ay hüküm süren Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'ni kurdular. Aynı dönemde Gürcistan ve Ermenistan da bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bölgeyi 1920'den itibaren tekrar denetimine alan Ruslar, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Sovyet Cumhuriyetlerini kapsayan Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetini (SFSC) kurdu. Başkenti Tiflis olan Transkafkasya SFSC 12 Mart 1922'den 5 Aralık 1936'ya kadar varlığını sürdürdü. 1936 Anayasası ile Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bugünkü sınırları ile 15 Sovyet Cumhuriyetinden üç tanesini oluşturdular.

Gürcistan'da 31 Mart 1991'de yapılan referandum neticesinde Parlamento 28 Nisan 1991'de Bağımsızlık kararı aldı. 8 Aralık 1991'de Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Beyaz Rusya Bağımsız Devletler Topluluğunu (BDT) kurarak S.S.C.B.ye resmen son verdiler. 25 Aralık 1991'de Gürcistan'ın bağımsızlığı resmen tanındı. Gürcistan bağımsızlık sonrası S.S.C.B. den ayrılan ve AB ve NATO'ya üye olan Baltık Cumhuriyetleri (Litvanya, Letonya ve Estonya) gibi batı ittifakının içinde yer almak istedi. Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri ile ilişkilerini geliştirip geleceğini Batı Dünyasının bir üyesi olarak planlıyordu. Ancak, başını Rusya Federasyonu'nun çektiği, dağılan eski Sovyet Cumhuriyetlerini tekrar bir araya getirmeyi hedefleyen Bağımsız Devletler Topluluğuna (BDT) 21 Aralık 1991'de Baltık Cumhuriyetleri ve Gürcistan hariç 11 eski Sovyet cumhuriyeti üye olmuştu. Abhazya ve Güney Osetya'da 1992-1993 yıllarında yaşanan iç savaş ve Gürcü nüfusun Özerk bölgelerden sürülmesinin arkasında Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'ı BDT'ye üye olmaya zorlamak için yaptığı manevralar etkilidir. Rusya'nın fiili desteği olmadan Abhazya ve Güney Osetya'nın günümüzdeki De Facto konumunu elde edebilmesi oldukça zordu. Nitekim Gürcistan BDT'ye 1993'te üye olmak zorunda kalmıştır. Güney Osetya bağımsızlık ilanına karşılık Temmuz 2008'de bölgeye Gürcistan müdahale etti. Ancak, Rusya'nın direk Güney Osetya'yı desteklemesi hatta işgal etmesi sonucu Gürcistan 2009 yılında BDT üyeliğinden ayrıldı.

Güney Kafkasya'da Sovyetler Birliği döneminde yapılan nüfus sayımları (1926-1959-1970-1979 ve 1989) sonuçları değerlendirildiğinde bölgenin nüfus yapısının değişmesinde siyasi otoritenin büyük ölçüde etkili olduğu görülür. Özellikle II. Dünya Savaşı yılları ve sonrasında gerçekleştirilen sürgünler, zorunlu göçler, başka bölgelerden getirilen Slav nüfusun etkisiyle Güney Kafkasya'nın demografik yapısında başta özerk bölgeler olmak üzere önemli değişmeler yaşanmıştır (tablo:1).

Gürcistan nüfusu 1959 sayımlarına kadar Azerbaycan'dan daha fazladır (tablo:1). Bunda Gürcü asıllı olan S.S.C.B. devlet başkanı Stalin'in Azerbaycan ve diğer bütün Kafkas cumhuriyetlerindeki Müslüman ahalinin bir kısmını Sibirya ve Orta Asya'ya zorunlu göçe tabii tutması etkilidir. Ancak 1953'de

Scanned by CamScanner

Ülkeler	1926	1939	1959	1970	1979	1989
Azerbaycan	2 314 571	3 205 150	3 697 717	5 117 081	6 026 515	7 021 178
Gürcistan	2 677 233	3 540 023	4 044 045	4 686 358	4 993 182	5 400 841
Ermenistan	878 929	1 282 338	1 763 048	2 491 873	3 037 259	3 304 776

Stalin'in ölümünden sonra sürgündeki etnik toplulukların anayurtlarına dönmelerine izin verilmesi neticesinde (Kırım Tatarları ve Ahıska Türkleri hariç) Kafkas Coğrafyasında demografik yapı Türk ve Müslüman unsurların lehine değişmeye başladı.

S.S.C.B. Sonrası Kafkasya

S.S.C.B'nin 1991 yılında dağılmasıyla 15 Sovyet Cumhuriyetinden 3 tanesi (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan) Güney Kafkasya'da bağımsızlığını kazandı. Bölgedeki bu üç Sovyet Cumhuriyeti içerisinde Sovyetler Birliği döneminde statüsü belirlenen beş tane de Özerk Cumhuriyet yer almaktaydı. Bunlar; Gürcistan içerisinde Abhazya, Güney Osetya ve Acaristan, Azerbaycan sınırları içinde Dağlık Karabağ ve Ermenistan-İran-Türkiye arasında yer alan Azerbaycan'a bağlı fakat doğrudan kara sınırı bulunmayan Nahcivan bölgeleri. Sözü edilen bu Özerk Cumhuriyetlerdeki demografik yapı, Güney Kafkasya'daki birçok çatışmanın da temelini teşkil etmektedir.

Güney Kafkasya Bölgesinde S.S.C.B.'nin dağılmasından sonraki süreçte bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan içerisindeki farklı etnik unsurların yaşadıkları bölgelerden siyasi sebeplerle göç etmeye zorlanmaları sonucu nüfusun etnik ve kültürel yapısında önemli derecede değişmeler olmuştur. Dağlık Karabağ'dan Azerilerin, Abhazya ve Güney Osetya'dan Gürcülerin sürekli yaşadıkları bölgeyi silah zoruyla terk etmeye zorlanmaları bölgede geleceğe yönelik siyasi belirsizliğe ve çatışma ortamına zemin hazırlamaktadır.

Güney Kafkasya'nın Nüfus Yapısındaki Değişmeler

Sovyetler Birliği döneminde 15 Cumhuriyet içerisinde çeşitli sebeplerle nüfus hareketleri ve göçler yaşanmış ve ülkelerin etnik yapısı heterojen bir görünüm kazanmıştır. Bağımsızlığını kazanan cumhuriyetlerde, ekonomik, siyasi ve etnik temelli çatışmalar neticesinde ülke içinde ve ülkeler arasında nüfus hareketleri yaşanmış ve her bir ülkenin demografik yapısı etnik bakımdan daha homojen bir yapı arz etmeye başlamıştır.

*Azerbaycan'*da doğal nüfus artışı Hristiyan Ortodoks mezhebinden olan Gürcü ve Ermenilere göre daha fazladır. Nitekim ülke nüfusunun 1979'dan 2015 yılına kadar olan her sayım döneminde istikrarlı bir şekilde arttığı gözlenmektedir (tablo: 2). Ülkedeki Azeri nüfus oranı ve etnik yapı da Azerbaycan Türkleri lehine gelişmektedir. Bunda doğum oranları kadar Sovyet Döneminde Azerbaycan'a iskan edilen Slav ve diğer etnik unsurlarının kendi ülkelerine göç etmelerinin de etkisi vardır. Nitekim, 1979 sayımında % 78.13 olan Azeri nüfus oranı, 1989'da 82.68'e yükselmiştir. Bağımsızlık sonrasında Azeri nüfus oranı 1999'da 90.60, 2009'da 91.60'a ulaşmış, 2015 de ise % 92 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo:2 Azerbaycan'da Sayım Yıllarına Göre Azerbaycan Türklerinin Oranı

Sayım Yılı	1979	1989	1999	2009	2015 tah.
Nüfus Sayısı	6 026 515	7 021 178	7 953 400	8 922 400	9 666.000
Azeri Oran %	78.13	82.68	90.60	91.60	92.0

Scanned by CamScanner

Gürcistan nüfusu bünyesindeki özerk cumhuriyetler ve komşu ülkelerin etnik unsurlarını barındırması sebebiyle Sovyet döneminde heterojen bir yapı arz etmekteydi. Çünkü Stalin'in Gürcü asıllı olması sebebiyle Gürcistan Cumhuriyeti'nin alanı azami derecede (Azerbaycan ve Ermenistan'ın aleyhine olacak şekilde) genişletilmiştir. Çarlık Rusya'sının yıkılmasından sonra ayrı bir Cumhuriyet olmayı bekleyen Abhazya'da yine Gürcistan içerisine Özerk Cumhuriyet olarak dahil edildi. Abhazya ve Güney Osetya Özerk Cumhuriyetlerine Gürcü nüfus iskan edildi ve böylece Abazalar kendi bölgelerinde azınlık konumuna düşürüldü. II. Dünya savaşının sonlarına doğru 15 Kasım 1944 de Türkiye sınırında Meshedi bölgesindeki 220 köyden 120 bin civarındaki Ahıska Türkü de sürgüne gönderildi. 1953 yılında Stalin'in ölümünden sonra sürgündekilerin ana vatanlarına dönmelerine izin verildi ancak Ahıska Türkleri için bu yasak sürdürüldü.

Gürcistan Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte Kafkas Coğrafyasında demografik yapıya bağlı olarak en fazla etnik ve siyasi kaos yaşayan ülkelerin en başında yer almaktadır. Abhazya ve Güney Osetya'da yaşanan iç savaş neticesinde özerk cumhuriyetlerde yaşayan Gürcüler bölgeden Gürcistan'a göç ettiler. Böylece Gürcistan'ın nüfusu bağımsızlık sonrası dönemde bir yandan azalırken, diğer taraftan ülkedeki Gürcü etnik nüfus oranı yükselmektedir. Nitekim son Sovyet nüfus sayımı olan1989'da % 70.7 olan ülkedeki Gürcü oranı 2002'de % 83.8'e yükselmiş, 2015 yılı itibariyle de % 85 civarında olduğu tahmin edilmektedir (tablo 3).

Abhazya ve Güney Osetya Özerk Bölgelerinin nüfusları (2002 ve 2015) dahil edilmedi.

Tablo:3 Gürcistan'da Sayım Yıllarına Göre Gürcü Nüfus Oranı

Sayım Yılı	*1979*	*1989*	*2002*	*2015 tah.*
Nüfus Sayısı	4 993 182	5 400 841	4 371 535	3 729 500
Gürcü Oran %	68.8	70.7	83.8	85.0

Ermenistan'ın bulunduğu coğrafya tarihte Revan Hanlığının olduğu ve nüfusunun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bir bölgeydi. Rusların İranlıları mağlup etmeleri sonucu 1828'de imzalanan Türkmençay Antlaşması ile Aras Nehrinin kuzeyinde kalan bütün Kafkas coğrafyasında Rus hakimiyeti başladı. Rus Çarlığı ve Sovyetler Birliği döneminde Anadolu ve İran'dan göç eden Ermeniler Revan ve Dağlık Karabağ bölgelerine iskan edilerek Ermeni nüfusun ekseriyeti teşkil etmesi sağlandı. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ise Azerbaycan ile yaşanan Dağlık Karabağ sorunu sebebiyle ülkedeki Azeri nüfusun tamamına yakını Azerbaycan' göç etti. Slav ve diğer etnik unsurlar da ülkedeki ekonomik krizlerden dolayı göç edince Ermenistan'ın nüfusu bir yandan azalırken, aynı zamanda nüfusun etnik yapısı Ermenilerin lehine yükseldi (tablo:4).

Güney Kafkasya'da Yer Alan Özerk Cumhuriyetler

Abhazya Özerk Cumhuriyeti: Gürcistan'ın kuzeybatısında, Karadeniz ile Büyük Kafkas Dağları arasında yer alır. Yüzölçümü 8432 km², başkenti Sohum'dur. Sovyetler Birliği döneminde Gürcistan içinde bir Özerk Cumhuriyet konumunda olan *Abhazya*'nın 1992 de Gürcistan'dan bağımsızlığını ilan etmesiyle çıkan (1992-1993) Gürcü-Abhaz savaşından sonra 200 binin üzerinde Gürcü etnik nüfus Abhazya Cumhuriyetinden Gürcistan'a göç etmek zorunda kaldı. Abhazya

Tablo:4 Ermenistan'da Sayım Yıllarına Göre Ermeni Nüfus Oranı

Sayım Yılı	*1979*	*1989*	*2001*	*2011*	*2015 tah.*
Nüfus Sayısı	3 037 259	3 304 776	3 213 000	3 018 854	3 005 000
Ermeni Oran %	89.7	93.3	97.9	98.1	98.1

Scanned by CamScanner

Özerk Cumhuriyetinin nüfusu 1989 sayımında 525 bin iken, savaşlar ve Gürcü nüfusun bölgeden zorla sürülmesiyle 2011 yılına gelindiğinde nüfus sayısı 240 bine düşmüştür. 1989'dan 2011'e kadar olan dönemde Abhazya'da Gürcülerin (Megreller ve Svanlar) oranı % 49'dan % 19'a düşerken, Abhazlar %17'den % 51'e yükselmiştir.

Güney Osetya Özerk Cumhuriyeti: Gürcistan'ın kuzeyinde Kafkas Dağlarının güney eteklerinde yer alır. Yüzölçümü 3900 km², başkenti Tskhinvali'dir. Sovyetler Birliği döneminde Gürcistan içinde bir Özerk Cumhuriyet konumunda olan Güney Osetya ile Gürcistan arasında 1991-1992 yıllarında ve 2008 savaşında Oset ve Rus askerleri Gürcüleri yenerek bölgeden çıkardı ve bağımsızlığını ilan etti. Güney Osetya günümüzde Gürcistan'a resmi olarak bağlı fakat fiili olarak Rus ve Osetlerin kontrolünde De Facto bir devlet konumundadır. Güney Osetya'nın nüfusu 1989 sayımında 99 bin iken, 2008 Güney Osetya Savaşı neticesinde Gürcü nüfusun önemli kısmının bölgeden zorla sürülmesiyle 2011 yılına gelindiğinde nüfus sayısı 52 bine düşmüştür. 1989'dan 2012'ye kadar olan dönemde Güney Osetya'da Gürcülerin oranı % 29'dan % 8.9'a gerilerken, Osetlerin oranı % 65.9'dan % 89.1'e yükselmiştir.

Acaristan Özerk Cumhuriyeti: Gürcistan'ın Güneybatısında Karadeniz kıyısında, Türkiye sınırında yer alır. Yüzölçümü 2900 km² başkenti Batum'dur. Acara Bölgesi 1876-1878 Osmanlı-Rus Savaşının ardından Ruslara bırakıldığında nüfusunun % 80'ini Müslümanlar teşkil ediyordu. Bu tarihten itibaren başta Karadeniz bölgesi olmak üzere bölgeden Anadolu'ya göçler oldu. 3 Mart 1918 tarihli Brest-Litovsk Antlaşması'yla kısa süreliğine de olsa yeniden Osmanlı toprağına katılan Acaristan Özerk Bölgesinden, 23 Nisan 1920'de açılan TBMM'de, 5 mebus Batum'u temsilen ilk mecliste yer almaktaydı.

Acaristan'ın nüfusu 2002 sayımına göre 376 016, 2015 tahmini nüfusu ise 400 bin civarındadır. Nüfusun etnik yapısında Gürcü ve Acaralar % 93.4 ile çoğunluğu teşkil etmektedir. Ancak dini yönden Gürcistan'ın Hristiyan Ortodoks nüfusunun aksine bölgedeki Gürcü nüfus Müslümandır. Acaristan'daki Müslüman Gürcülerin ülkenin başka bölgelerine zorunlu iskan edilmemesi konusunda Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 1921 Kars Antlaşmasının 6. Maddesi gereği garantörlük hakkı söz konusudur.

Dağlık Karabağ Cumhuriyeti: Azerbaycan sınırları içinde yer alır. Yüzölçümü 4 400 km² başkenti Hankendi'dir. Azerbaycan 1991'de bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte bölgenin özerkliğine son verdi. Ancak Rusların desteğiyle saldırıya geçen Ermeniler (Hocalı Katliamı) yedi Azerbaycan vilayetini kapsayan 11 458 km² lik bir alanda fiilen Azerbaycan topraklarının yaklaşık % 20 sini işgal ederek 6 Ocak 1992'de Dağlık Karabağ Ermeni Cumhuriyetinin bağımsızlığını ilan etti. De Facto Rus destekli bir işgal bölgesi olan Dağlık Karabağ'ı Ermenistan dahi tanımamaktadır.

Çarlık Rusya'sında başlayan ve Sovyetler Birliği döneminde de kesintisiz devam eden Azerbaycan Türklerinin yerine Ermeni nüfusu iskan politikası neticesinde bir Türk Yurdu olan tarihte Karabağ Hanlığının bulunduğu bölgede, Türkler azınlık konumuna düşürülmüş ve sonrasında da bölgeden tamamen silah zoruyla sürülmüşlerdir. Nitekim Dağlık Karabağ Bölgesinin 1989 sayımında 189.085 olan nüfusu, 2005 yılında 137.737'ye düşmüştür. 1989 sayımında Dağlık Karabağ'da % 76.9 Ermeni nüfusa karşılık % 21.5 Azerbaycan Türkü nüfusun etnik dağılımını teşkil etmekteydi. 2015 yılında ise 146 bin civarında olan nüfus içerisinde hemen hemen hiç Azerbaycan Türkü kalmamıştır.

Nahcivan Özerk Cumhuriyeti: Nahcivan doğu ve kuzeydoğudan Ermenistan ile (221 km.), güney ve batıdan İran ile (179 km.) ve kuzeybatıdan Türkiye ile (15 km.) sınırı olan Azerbaycan'a bağlı ve direk kara sınırı olmadığı için bağlı olduğu ülkenin ekslavı konumundadır. Nahcivan'ın yüzölçümü 5500 km² başşehri Nahcivan şehridir. Nahcivan nüfusu 1926 sayımlarından günümüze kadar sürek-

Scanned by CamScanner

Tablo: 5 Nüfus Sayımlarına Göre Nahcivan Nüfusu ve Etnik Yapısı

Yıl	Azeri	%	Ermeni	%	Digerleri	%	Toplam
1926	88 433	84.3	11 276	10.8	4 947	4.7	104 656
1939	108 529	85.7	13 350	10.5	4 817	3.8	126 696
1959	127 508	90.2	9 519	6.7	4 334	3.1	141 361
1970	189 679	93.8	5 828	2.9	6 680	3.3	202 187
1979	229 968	95.6	3 406	1.4	7 085	2.9	240 459
1989	281 807	95.9	1 858	0.6	10 210	3.5	293 875
1999	350 806		0	0	3 249	0.9	354 072
2009	396 709	99.6	0	0	1 608	0.4	398 323

li bir artış göstermektedir (tablo:5). Bunda doğurganlık oranının Gürcü ve Ermenilere göre daha fazla olması etkili olmuştur. Nahcivan'daki nüfus içerisinde Ermenilerin oranının az olması 1828'den itibaren bütün Güney Kafkasya'ya hakim olan Rusların, Ermenistan ve Dağlık Karabağ bölgelerinde Ermeni nüfus oranını çoğaltmak amacıyla Nahcivan ve bütün civar bölgelerdeki Ermenileri planlı bir şekilde kadim bir Türk Yurdu olan Revan ve Karabağ hanlıklarına iskan etmesi etkili olmuştur. Nahcivan'ın 1 Ocak 2014 tahmini nüfusu 435367'dir. Nahcivan nüfusunun tamamına yakını etnik olarak Türk'tür. Nüfusunun tamamı Müslüman olan halkın, İran ve Güney Kafkasya'da 1500 yılından itibaren hüküm süren Safevi Türk hanedanlığının etkisiyle çoğunluğu şii mezhebine mensuptur.

Güney Kafkasya Ülkelerinde Nüfusun Yaş Yapısı

Ülke nüfusunun gelecekteki artış veya azalış seyrini nüfusun yaş yapısını inceleyerek anlamak mümkündür. Nitekim, Güney Kafkasya'da yer alan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın yaş yapısı (tablo:6) incelendiğinde gelecekteki nüfus perspektifi hakkında doğru hükümlere varılabilir.

Nitekim *çocuk nüfus* olarak nitelendirilen 0-14 yaş arası ülkenin geleceğini teşkil eden nüfus oranı Azerbaycan'da 22.72 iken, Ermenistan'da 19.05 ve Gürcistan'da ise 17.73 ile en düşük değerdedir.

Genç Nüfusu teşkil eden 15-24 yaş arası nüfus ise eğitimini tamamlayıp gelecek yıllarda iş hayatına ve ekonomiye katkı verecek potansiyel nüfustur. Genç nüfus oranı Azerbaycan'da 16.69 iken, Ermenistan'da 14.42 ve Gürcistan'da 13.35 ile en düşük değerdedir.

Yetişkin Nüfusu oluşturan 25-54 yaş arası nüfus ise ülkenin çalışan ve genelde ekonominin yükünü omuzlayan yaş grubunu oluşturur. Yetişkin nüfus oranı genelde ülke nüfusunun yarıya yakınını teşkil etmelidir. Nitekim Azerbaycan'da yetişkin nüfus oranı 45.17, Ermenistan'da 43.47 ve Gürcistan'da 40.33'dür.

55-64 yaş arası nüfus ise emekli veya potansiyel olarak yakın gelecek yıllarda ekonomide üretken olmaktan çıkıp tüketici nüfusa dönecek olan nüfustur. Ülkelerin yaş yapısı incelenirken 15-24 yaş arası gençlerle 55-64 arası yetişkin nüfus oranları karşılaştırılır. Şayet genç oranı fazla ise gelecekte savunma, kalkınma vb. birçok alanda çalışabilecek kişiler ülkesine pozitif katkı sağlar. 55-64 arası nüfus ise tersine yakın gelecekte üretici konumundan tüketici konuma geçecek olan nüfustur. Bu alanda Azerbaycan en şanslı ülke konumdadır. Çünkü 9.06 yaşlanacak nüfusa karşılık gelecek on yılda 16.69 genç nüfus sisteme dahil olacaktır. Bunu sırasıyla Ermenistan 14.42 geç nüfusa karşılık 12.35 yaşlanacak nüfus ve Gürcistan 13.35 genç nüfusa karşılık 12.45 yaşlanacak nüfus teşkil etmektedir.

Scanned by CamScanner

65 yaş ve üzeri Yaşlı Nüfus oranı yükseldikçe ülkelerin gelecekteki kalkınmalarında ve sosyal harcamalarında sorunlara sebep olabilir. Nitekim yaşlı nüfus oranında Gürcistan 15.53 ile en yüksek değere ulaşırken, Ermenistan'da 10.71 ve Azerbaycan'da 6.37 ile en düşük değerdedir.

Tablo:6 Güney Kafkasya'daki Ülkelerde Nüfusun Yaş Yapısı (2015)

Yaş Grupları	Azerbaycan	Gürcistan	Ermenistan
0-14 yaş %	22.72	17.73	19.05
15-24 yaş %	16.69	13.35	14.42
25-54 yaş %	45.17	40.33	43.47
55-64 yaş %	9.06	12.45	12.35
65 ve üzeri yaş %	6.37	15.53	10.71

Nüfusun yaş ortalamasını gösteren *medyan yaşı* Gürcistan'da 37.9 ile en yüksek değerdedir. Ermenistan'da medyan yaş 34.2 iken, Azerbaycan'da 30.5 ile en düşük düzeydedir (2015). Yani Azerbaycan nüfusunun yaklaşık yarısı 30 yaşın altındadır. Genç nüfus oranının fazla olması ülkeler için en büyük beşeri sermaye olduğundan Güney Kafkasya'da en avantajlı konumda olan ülke ise Azerbaycan'dır.

Kadın başına düşen ortalama *doğurganlık oranı* 2.1 çocuk olduğunda nüfus gelecekte mevcut durumunu korur. Bu rakamın (2.1 çocuk) üzeri doğal nüfus artışını, aşağısı ise gelecekteki nüfus azalmasına işaret etmektedir. Güney Kafkasya'da yer alan bütün ülkelerde kadın doğurganlık oranı düşme eğilimi göstermektedir. Şehirleşme ve kadınların eğitim ve çalışma hayatına girmesi sebebiyle Türkiye'de olduğu gibi Kafkasya'da da doğurganlık oranları her geçen yıl azalmaktadır. Kadın başına ortalama doğurganlık oranı Azerbaycan'da 1.91 ile en yüksek, Gürcistan'da 1.76 ve Ermenistan'da 1.64 ile en düşük sayıdadır (2015).

Nüfus artış hızı Azerbaycan'da 0.96 ile pozitif değer gösterirken, Gürcistan'da -0.08 ve Ermenistan'da -0.15 ile negatif değerlerdedir (2015). Ermenistan'da düşük doğurganlık oranının yanı sıra ekonomik sıkıntılar sebebiyle başta Rusya Federasyonu olmak üzere ülke dışına olan göçler de etkili olmaktadır.

Nüfusun Ekonomik Durumu

Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla ortaya çıkan sosyal ve ekonomik krizlerle yüz yüze geldiler. Dünya ile rekabet edemeyen Sovyet Ekonomisinin çökmesi, hantal ağır sanayii tesislerinin kapanmasına, tüten fabrika bacalarının sönmesine, derin ekonomik krizlere ve işsizliğe sebep olmuştur. 1990'lı yıllarda 15 Sovyet cumhuriyetinde görülen bu devasa çöküşten ve genel ekonomik tablodan Kafkas Cumhuriyetleri de ziyadesiyle etkilenmekteydi.

Ekonomik krizlere etnik ve dini farklılıkların da eklenmesiyle çatışma kaçınılmaz hale gelmekteydi. Sovyet yönetiminin ekonomide uyguladığı merkeziyetçi politikaların yanı sıra, ülke içi ve Cumhuriyetler arası nüfus ve demografik yapıyla da oynaması, II. Dünya Savaşı sonrası uygulanan sürgünler ve zorunlu göçler mevcut durumu daha da içinden çıkılmaz hale getirmekteydi. Dağlık Karabağ'da Ermenilerin Rus destekli katliamlarının (Hocalı), Abhazya ve Güney Osetya'daki Özerk bölgelerin Gürcistan'dan ayrılarak De Facto birer devlet haline dönüşmelerinin arkasında da Rusların askeri ve siyasi destekleri etkili olmuştur. Rusya bölgede güçlü bir Azerbaycan'ı dengelemek adına Ermenileri cesaretlendirip tam destek verirken, Batı yanlısı politika izlemek isteyen Gürcistan'ı da Abhazya ve Güney Osetya'daki etnik ve dini aidiyetleri körükleyerek Gürcistan'dan resmen olmasa da fiilen kopardı.

Azerbaycan fosil enerji kaynakları bakımından zengin olmasına rağmen, 1990'lı yılların başlarında Apşeron Yarımadasında Bakü yakınlarında Hazar Gölünden (Denizi) çıkardığı petrol ve doğalgazı dünya pazarlarına ulaştırmada büyük sıkıntılar yaşadı. Rusya Federasyonu ile yapılan antlaşmalarla Bakü-Novorossiyk arasında 1330 km. uzunluğundaki boru hattının inşası 1997'de tamamlanarak, Azerbaycan Petrolü Karadeniz'den

Scanned by CamScanner

dünya pazarlarına ulaşmaya başladı. Azerbaycan petrolleri, 1998'de Bakü-Supsa Boru hattıyla Gürcistan'dan üzerinden ikinci bir boru hattıyla Karadeniz limanlarına ulaştı. Güney Kafkasya'da ekonomik ve siyasi dengeleri değiştiren 1768 km. uzunluğundaki Bakü-Tiflis Ceyhan petrol boru hattı ise (Azerbaycan 443 km. Gürcistan 249 km. Türkiye 1076 km.) Azerbaycan petrollerini 2006 yılından itibaren Doğu Akdeniz üzerinden direkt batı pazarına ulaştırmaya başladı. Azerbaycan bu tarihten itibaren bölgesel ölçekten çıkıp, küresel bir aktör olarak fosil enerji kaynaklarını dünya pazarlarına ulaştırmaya başladı.

Azerbaycan ekonomisi 2006 yılından itibaren dünyada en hızlı gelişen ekonomiler arasında yer almaktadır. Nitekim ülkenin 2014 yılında 30.89 milyar dolarlık ihracatına karşılık ithalatı 10.68 milyar dolardır. Azerbaycan ekonomisinde ihracat gelirlerinin % 90 civarı petrol ve doğalgaz teşkil eder. İhracattan elde ettiği gelirleri, kalkınma, altyapı ve savunmaya yatırım yaparak, Azerbaycan yakın gelecekte bölgesinde çok daha fazla söz sahibi olan bir ülke olacaktır. Kişi başına düşen milli gelir son 10 yılda hızla artarak 17 600 dolara yükselmiştir (tablo:7).

Tablo:7 Güney Kafkasya Ülkelerinin Ekonomik Göstergeleri (2015)

Ülkeler	Nüfus Sayısı	GDP (milyar dolar)	İhracat (milyar dolar)	İthalat (milyar dolar)	Kişi Başına Mili Gelir Dolar
Azerbaycan	9 780 780	165.3	30.89	10.68	17 600
Gürcistan	4 931 226	34. 21	4.493	8.328	7 700
Ermenistan	3 056 382	24.28	1.519	4.402	7 400

Kaynak:https://www.cia.gov/library/publications/the-world factbook/wfbExt/region_mde.html derlenmiştir.

Gürcistan, uygun iklim şartları ve tarımsal potansiyeli olan bir ülkedir. Ancak Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ekonomik altyapı çökmüş, ülke sanayisi dünya ile rekabet edemediğinden fabrikaların tamamına yakını üretimini durdurarak kapanmıştır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru hattı ve Türkiye'den Kafkasya ve Orta Asya'ya giden karayolu taşımacılığı sayesinde ekonomisinde nispi bir düzelme görülmektedir. Gürcistan enerji kaynakları bakımından dışa bağımlı bir ülke olduğundan ihracat gelirleri ithalatın ancak yarısını karşılayabilmektedir (tablo:7).

Ermenistan, bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte Karabağ'ı işgali sebebiyle hem doğu komşusu Azerbaycan, hem de batı komşusu Türkiye tarafından ekonomik ambargo uygulanmıştır. Türkiye ve Azerbaycan ile sınırlar kapalı olduğu için ticaret yapamaz hale gelmiştir. Ekonomik bakımdan dışa bağımlı olan Ermenistan'da genç nüfusun büyük kısmı yurt dışında çalışmakta olduğundan ülkede altyapı ve kalkınma hizmetleri çok azdır (tablo:7).

Sonuç

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Güney Kafkasya'da bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'da nüfus ve demografik yapıda önemli değişimler yaşandı. Bağımsızlık sonrası dönemde Slav etnik unsurların Rusya'ya, diğer etnik toplulukların kendi ülkelerine göç etmesiyle bölgedeki ülkelerin nüfuslarında giderek kendi etnik topluluklarının lehine bir homojen yapı oluşmaktadır.

Güney Kafkasya'da yaşayan Türk ve Müslüman toplulukların nüfusları genelde artarken, Gürcü, Ermeni, Rus ve diğer Slav ve Ortodoks Hristiyan unsurların nüfus oranlarında bir azalma söz konusudur. Demografik yapının giderek Türkler lehine gelişimi, 21. yüzyılın siyasi coğrafyasında bölgede başta Azeriler olmak üzere diğer Türk ve Müslüman toplulukların Kafkasya'daki siyasi ağırlığının daha fazla olacağına işaret etmektedir.

Scanned by CamScanner

Özerk Cumhuriyetlerde 1990'lı yılların başlarında ortaya çıkan savaşlar neticesinde büyük ölçüde göçler ve nüfus değişimi sebebiyle demografik yapıda önemli değişimler yaşanmıştır. Her özerk bölgede nüfusun etnik yapısı homojen bir özellik göstermeye başlamıştır.

Nüfus ve ekonomik gelişimi ile Azerbaycan Güney Kafkasya'da yakın gelecekte artan nüfusuna paralel olarak bölgesinde etkin nüfuzu olan bir ülke konumunda olacaktır. Artan ekonomik ve askeri gücünün oluşturacağı caydırıcılıkla başta Karabağ sorunu olmak üzere bölgesindeki birçok siyasi sorunu barışçı metotlarla çözme potansiyeline sahip olacaktır.

Azerbaycan'ın Türkiye ile olan tarihi, kültürel ve akrabalık ilişkilerinin yanı sıra ekonomik alanda da gelişen işbirliğinin her iki ülkenin bölgesinde daha güçlü ve saygın bir yer edinmesini sağlayacaktır.

Kaynakça

Abdullah Temizkan, 2006, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin Kafkas-ötesinde Nüfuz Mücadelesi. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Cilt VI, Sayı 2, s. 447-462, İZMİR.

Mustafa Aydın, 2001, XIX. Yüzyılda Kafkaslar'da Nüfus Mücadeleleri, Doktora Tezi, İstanbul.

Mustafa Aydın, 2004, "Meshet Türkleri", DİA, XXIX, s. 304-306, İstanbul. *Mustafa Aydın*, 2005, Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı Kafkaslar, (ISBN 975-6223-16-2), İstanbul. *Halil Kurt, 2012,* Kafkas Ülkeleri Ders Notları, Marmara Üniv., Fen Edebiyat Fak., İstanbul.

Richard H. Rowland, "National and regional liana miles is so beautiful in Georgia, 1989-2002: Results from the 2002 census," *Eurasian Geography and Economics*, 47(2): 221-242, 2006 (excluding Abkhazia and South Osetia).

Selver Özözen Kahraman - Aydın İbrahimov, 2013, Kafkaslardan Sürgün Bir Toplumun

Ufuk Tavkul, 2007, Kafkasya Gerçeği, Selenge Yayınları, İstanbul.

Abkhazia." Encyclopædia Britannica, 2008, Encyclopædia Britannica Online 09 Sep. 2008.

Bitmeyen Göçü: Çanakkale'de Ahıska Türkleri, Ege Coğrafya Dergisi, 22/2, s.77-90, İzmir

http://tr.wikipedia.org/wiki/Abhazya%E2%80%99da_G%C3%BCrc%C3%BClere_uygulanan_etnik_temizlik

Population Census 2002: Religious beliefs, Statistics Georgia, Tbilisi.

https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Armenia

National Statistical Service of the Republic of Armenia

Scanned by CamScanner